

TURISRIK XIZMATLARNI TAKOMILLASHTIRISHNING TASHKILY-IQTISODIY YO‘NALISHLARI

Jumaniyazova Ozodaxon Zaripboy qizi

Buxoro Davlat Universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti Turizm va mehmonxona
xo‘jaligi kafedrası 1-kurs magistranti
ozodaxonjumaniyazova0@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada tarixiy-madaniy turizm tushunchasi, uning turizm sohasidagi o‘rni o‘ziga xos jihatlari ochib berilgan. Tarixiy-madaniy turizmni rivojlantirish imkoniyatlari va istiqbollari tahlil qilingan. Hududlar kesimida turistik xizmatlarni rivojlantirish bo‘yicha zamonaviy tashkiliy ishlarni ko‘rib chiqish, turistik marshrutlarni ishlab chiqish va turistik xizmatlar orqali iqtisodiy doiralarni kengaytirish chora-tadbirlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: turizm, tarixiy-madaniy turizm, tarixiy yodgorlik, statistika, madaniy meros, turistik mahsulot, qayta tiklash, turistik xizmatlar, tuoperator va turfirmalar.

Аннотация: В статье раскрывается понятие историко-культурного туризма, его роль в сфере туризма. Анализируются возможности и перспективы развития историко-культурного туризма. Рассмотрен обзор современной организационной работы по развитию туристических услуг в регионе, развитию туристических маршрутов и мерам по расширению экономических кругов за счет туристических услуг.

Ключевые слова: туризм, турист, историко-культурный туризм, исторический памятник, статистика, культурное наследие, туристический продукт, реставрация, туристические услуги, туоператоры и туристические агентства.

Abstract: The article explains the concept of historical and cultural tourism, its role in the field of tourism. Opportunities and prospects for the development of historical and cultural tourism are analyzed. Review of modern organizational work on the development of tourist services in the cross-section of regions, measures to expand economic circles through tourist services were considered.

Key words: tourism, tourist, historical and cultural tourism, historical monument, statistics, cultural heritage, tourist product, restoration, tourist services, tour operators and travel agencies.

KIRISH

Turizm industriyasi jahon iqtisodiyotining yetakchi tarmoqlaridan biri bo'lib, milliy iqtisodiyotga yuqori daromad keltiradigan istiqbolli soha hisoblanadi. Turizm sohasi taraqqiyotining bugungi kunda zamonaviy turlarining ko'payishi va ta'lim tizimlariga kirib borishi, ulardan amaliyotda ko'proq foydalanish orqali turizm sohasi samaradorligini oshirishi shak-shubhasizdir.

O'zbekistonda tarixiy yodgorliklar, ulug' ajdodlarimizning yuksak iste'dodi bilan bunyod etilgan obidalar, muqaddas qadamjolar kabi 7 ming 300 dan ortiq madaniy meros obyektlari mavjud va ularning aksariyati YUNESKO ro'yxatiga kiritilgan. Shu sababli, keyingi yillarda davlatimiz tomonidan mazkur yo'nalishni rivojlantirish bo'yicha ko'plab normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 6-apreldagi "Turizm, sport va madaniy meros sohaslarida davlat boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida" gi PF-6199 sonli Farmoni ga binoan Turizm va sport vazirligi huzurida Madaniy meros agentligi tashkil etildi. Ta'kidlash joizki, o'tgan davrda turizmni rivojlantirishga katta e'tibor qaratilishi natijasida O'zbekiston turli nufuzli xalqaro reytinglarda yuqoriladi, jahon ommaviy axborot vositalarida mamlakat nomi tez-tez qayd etilishi kuzatildi. Bu O'zbekistonning ijobiy imidjini mustahkamlash, turistik salohiyat targ'ibotini kuchaytirish yo'lida xizmat qiladi [1].

Turizm dunyo yalpi ichki mahsulotining taxminan 5%ini tashkil etadi, rivojlangan mamlakatlarda deyarli 10% aholi turizm sohasida band. COVID-19 pandemiyasi oqibatida turizm sohasi eng katta talafot ko'rgan tarmoqlardan hisoblanadi. Jahon turizm tashkiloti (UNWTO)ning ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yilda xalqaro turizm 72%ga yoki turizm xizmatlaridan tushumlar 1,1 trillion dollarga kamayib, 1990 yil darajasiga tushib qoldi. Natijada 935 mlrd. dollar miqdorida eksport daromadlari yo'qotildi [7].

Ma'lumki, 2020 yil 16 martdan mamlakatimiz tashqi va ichki turistlar uchun yopilgan edi. Oqibatda 1,5 mingdan ortiq turoperator, 1,2 mingta mehmonxona o'z faoliyatini to'xtatdi. Bular, gidlar, milliy hunarmandchilik, ziyoratgoh va sihatgohlar, umumiy ovqatlanish, transport va boshqalar bilan qo'shib hisoblaganda 250 mingdan ortiq aholi daromadiga jiddiy ta'sir qildi [8].

Shunday qilib, tarixiy-madaniy turizmning hozirgi holatini, uni rivojlantirish istiqbollari va milliy iqtisodiyotga ta'sirini tahlil qilish dolzarbdir. Bunda eng avvalo "tarixiy-madaniy turizm" tushunchasining mazmunini aniqlash lozim.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodiy adabiyotlarda tarixiy-madaniy turizmga oid masalalar bir nechta olimlar tomonidan o'rganilgan va turlicha ko'rinishdagi ta'riflar berilgan. Gollandiyalik tadqiqotchi Richard Greg tarixiy-madaniy turizmni "kishilarning o'z madaniy ehtiyojlarini qondirish uchun yangi ma'lumotlar va tajriba to'plash maqsadida odatiy yashash joyidan uzoqda joylashgan madaniy, diqqatga sazovor joylarga borishi" deya ta'riflaydi[5].

I.T.Frolova esa tarixiy madaniy turizmga global miqyosda xalqlarni bir-biriga yaqinlashtiruvchi omil va vosita sifatida qarab, rivojlanishi o'zaro bog'liq bo'lgan va bir-birini to'ldiruvchi uchta: 1) madaniyat va madaniy merosga oid bilimlarni boyitish, 2) madaniyatni muhofaza qilish va qayta tiklash, 3) madaniyatlar muloqoti kabi yo'nalishlardan iborat deya hisoblaydi. Boshqacha aytganda, hozirgi vaqtda madaniy turizmning asosiy gumanitar funksiyalari, sifatida quyidagilar qayd etiladi: - madaniy-ma'rifiy va ta'limiy; - madaniy muhofaza va saqlash; - aloqalar o'rnatish va tinchlikparvarlik.

G.Karpov, L.Xorovalar esa tarixiy va madaniy turizmni "kishilarning yangi axborot, tajriba va taassurotlarga ega bo'lish uchun madaniy diqqatga sazovor joylar, muzeylar va tarixiy joylar, san'at galereyalari, musiqa va drama teatrlari, konsert maydonchalari, ijrochilik san'ati, klassik qadriyatlar hamda tarixiy merosni aks ettiruvchi mahalliy aholining an'anaviy dam olish hududlari, innovatsion badiiy ijodiyot uylariga tashrif buyurishi" deb hisoblaydilar[3].

Tadqiqotchi Sh.Ro'ziyev tarixiy-madaniy turizmning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirishda yaratiladigan konsepsiyalar, metodlar va turistik faoliyat subyektlarining o'zaro integratsiyasini amalga oshiruvchi indikativ boshqaruv metodikasini yoritib bergan[7].

Iqtisodchi olim O.H.Xamidovning e'tirof etishicha "Turizm murakkab, ko'p qirrali tushuncha bo'lib, u ... boy va xilma-xil tabiat, madaniy-tarixiy obyektlardan tabiat muhofazasi va ekologik xavfsizlikni ta'minlash asosida tomosha qilish orqali samarali foydalanish yo'nalishlarini belgilaydi."

Bugungi kunda O'zbekistonda 2 mingdan ziyod tarixiy yodgorliklar mavjudligi rivojlantirish salohiyati yuqori ekanligidan dalolat beradi. Respublikamiz katta turistik imkoniyatlarga ega, mamlakatimiz nafaqat Markaziy Osiyoda, balki butun jahonda ham turizm markazlaridan biri hisoblanadi. Ma'lum hududda tarixiy-madaniy turizmni rivojlantirishda shu joyning tarixiy-madaniy obyektlari asosiy o'rinni egallaydi. Lekin ulardan alohida muhim ahamiyatga egalari xalqaro miqyosdagi obyektlar va yodgorliklar ro'yxatiga kiritiladi. Bunday ro'yxatni YUNESKO har yili aniqlab boradi. Keyingi yillarda O'zbekiston hududidagi noyob madaniy meros obyektlarini muhofaza

qilish, tarixiy shaharlarning bosh loyihasi va menejment rejasini YUNESKO xalqaro standartlari hamda talablariga muvofiq ishlab chiqishda mazkur tuzilmaning xalqaro ekspertlari ham keng jalb etilmoqda. Iqtisodiy tadqiqotlarda ta'kidlanishicha tarixiy-madaniy turizmning moddiy merosini boshqarish uchun obyektlar soni, holati, shuningdek, asliga mos obyektlar, ya'ni restavratsiya va ta'mirlash jarayonida o'zgartirilmagan va asli saqlanib qolingan ulushi va obyektlarning har xilligini hisobga olish zarur. Obyektlar har xil hajmlarga ega bo'lgani bois, ularni shu belgi bo'yicha tasniflash zarur. Quyidagi toifalarni ajratish tavsiya qilinadi:

- me'moriy majmualar;
- alohida turgan me'morchilik obyektlari;
- kichik me'moriy shakllar;
- turmush, xo'jalik va ijtimoiy hayot obyektlari[6];
- turistik biznes korxonalarini o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirish ko'rsatkichlari.

Ushbu ko'rsatkichlar turistik xizmatlar ko'rsatishga jalb qilingan tashkilotlar o'rtasidagi gorizontaal aloqalarning rivojlanganlik darajasini tavsiflaydi. Tarixiy turistik obyektlarning ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni turizm barqaror rivojlanishining asosini belgilab beradi. Turizm tizimli o'rganish obyekti sifatida ijtimoiy, iqtisodiy, ekologik qismlardan tashkil topib, ko'plab ichki va tashqi aloqalarga egadir. Turizm bo'yicha Gaaga deklaratsiyasida "bo'sh vaqtda dam olish huquqi va haq to'lanadigan ta'til huquqi, hamda bu vaqtdan ta'limiy va ko'ngil ochish maqsadida foydalanish uchun sayohatga chiqish –ichki va xalqaro turizmning ne'matlaridir" deb ko'rsatilgan [4] .

Iqtisodiy yondashuvda turizm o'z ichiga tarixiy-madaniy, rekreatsion va boshqa tashkilotlarning kompleks xizmatlar va mahsulotlar ishlab chiqarish, maqsadli investitsiyalar kiritish faoliyatini qamrab oluvchi o'ziga xos tarmoq sifatida belgilanadi. Iqtisodiy hodisa sifatida turizm mintaqa iqtisodiyotiga ta'sir ko'rsatishi, shuningdek, bir vaqtning o'zida unga bog'liqligi nuqtai nazaridan jiddiy e'tiborga molikdir. Mamlaktimizda tarixiy-madaniy turizmni rivojlantirish salohiyatini yuqoriligini e'tiborga olgan holda, iqtisodiy adabiyotlar ma'lumotlar tahlili asosida turizmning iqtisodiyotga ijobiy va salbiy ta'sirlarini qayd etish mumkin[2,3,4].

XULOSA

Turizmni iqtisodiyotning strategik tarmog'iga aylantirish uchun kadrlar malakasini hamda xizmatlar madaniyatini yanada oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratish va sayyohlik firmalari va mehmonxonalarga yanada ko'proq imkoniyatlar yaratish zarur. Tarixiy-madaniy turizm obidalaridan samarali foydalanish imkoniyatlarini tadqiq etishda, ulardan samarali foydalanish yo'llari, hamda turistik resurslardan foydalanish imkoniyatlarini baholashda resurslarni guruhlarga ajratish hamda ularni saqlash, qayta tiklash faoliyatining indikativ ko'rsatkichlarini aniqlash zarur.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Turizm, sport va madaniy meros sohalarida davlat boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to‘g‘risida” gi PF-6199- farmoni. 2021 yil 6-aprel. //www.lex.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Buxoro, Samarqand, Xiva va Shahrisabz shaharlarida xavfsiz turizmni ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 939-son qarori. 23.11.2017 yil// <https://www.norma.uz>
3. Карпов Г.А., Хорева Л.В. Экономика и управление туристской деятельностью. СПб., 2011. 268 с. [2.с.135]
4. Королёва Н.В. Имитационное моделирование направлений развития туризма в рекреационных зонах региона. Майкоп, 2007. 164 с. 8. Richards, G. (1996) Cultural Tourism in Europe. CABI, Wallingford. [1, с. 45]
5. Richards, G. (1996) Cultural Tourism in Europe. CABI, Wallingford. [1, с. 45]
6. Тухлиев Н., Таксанов А. Экономика большого туризма. Т.: «Узбекистон миллий энциклопедияси», 2001. — 208с. Стр. 13
7. Международный туризм сократился в 2020 году до уровня 1990 год. <https://www.interfax.ru/>
8. www.stat.uz - O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi.